
ІСТОРИЧНЕ ДОСЬЄ

О.П. РЕЄНТ, І.А. КОЛЯДА

Усі гетьмани
України

Л Е Г Е Н Д И • М І Ф И • Б І О Г Р А Ф І І

Харків
«ФОЛО»
2017

*Тому роду не буде переводу,
в котрому браття милують згоду!*

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Христос воскрес на третій день по смерті. І сказав до учнів своїх: «Так написано є, І так потрібно було постраждати Христові, І воскреснути з мертвих дня третього, І щоб Ймення, І прощення гріхів між народами усіх, від Єрусалима почавши».

Коли думаєш про свій народ, приходить на пам'ять «Скорбна мати» П. Тичини:

Ідіте в Україну,
Заходьте у кожную хату —
Ачей вам там покажуть
Хоч тинь його розп'яту.

О Українська земле! Ти — сто разів розтерзана, двісті — розп'ята, осквернена, обплъована, забита. Чи прийде твоє Воскресіння?!

Мабуть, є щось спільне у долі Твоїй зі Спасителем...
До розп'яття і воскресіння була Тайна Вечеря...

«...Ісус узяв хліб, і поблагословив, поламав, і давав Своім Учням, І казав: “Прийміть, споживайте, — це тіло Моє”. А взявши чашу, і подяку вчинивши, Він подав їм і сказав: “Пийте з неї всі, бо це кров Моя Нового Завіту, що за багатьох проливається на відпущення гріхів!”»

І ми споживали тіло брата свого, проливали сторіками кров козацького роду, проклинаючи, забували та нехтували нашою прадідівською славетною минувшиною... Забуваючи, плюндрували козацькі могили.

Зраду чинили Історії нашій.
І була Юдина зрада...

«Тоді один із Дванадцятьох, званий Юдою Іскаріотським, подався до первосвящеників, І сказав: “Що хочете

дати мені, І вам покажу Його, І видам Його!” І вони виплатили йому тридцять срібняків».

Отак і ми, за безцінь продавали батьківські скарби, міняли їхню славу на славу підлабузників та манкуртів-безбатченків, за жалюгідний мізер платні відмовлялись від їх козацької справи — боротьби за волю України.

І було зречення Петра...

«...тоді він став клястися та божитися: “Не знаю цього чоловіка!” І заспівав півень тієї хвили... І згадав Петро сказане слово Ісусове: “Перш ніж заспіває півень — відречешся ти тричі від Мене”».

Петро відрікався тричі. Ми ж — тридцять по тричі. Зрікались Бога, Церкви, могил наших прадідів-дідів, зрікались «зрадника», що фундував церкви та школи, — гетьмана І. Мазепи, зрікались вигнанця, що і на чужині життя віддавав за Батьківщину, а згадували лише «як про співучасника страшного злочину, що не доніс про нього», — гетьмана П. Орлика, зрікались нескореного тортуррами та сильного духом, що царю без остраху говорив у вічі слова правди, — гетьмана П. Полуботка...

Зрікались рідної мови, рідної пісні, батьківської віри, рідної історії, власного родоvodu, власного коріння.

Немає призабутої спадщини, є спадщина зречень...

І був суд у Понтія Пілата...

«І як побачив Пілат, що нічого не вдіє, а неспокій ще більший станеться, набрав він води, та й перед народом умив свої руки та й сказав: “Я невинний у крові Його!”»

Подивимось на руки свої...

І були муки, і були знущання, і була Голгофа...

«І роздягнувши Його, багряницю наділи на Нього. І, сплівши з тернини вінка, поклали Йому на голову, а тростину в правицю Його. І, навколішки падаючи перед Ним, сміялись з Нього й казали: “Радій, Царю Юдейський!” І, плювавши на Нього, хапали тростину, та й били по голові Його...»

Голгофи у нашого народу як верстові стовпи...

Голгофа голодоморів...

Голгофа сталінської опрличини...

Голгофа фашизму...

Голгофа брежневсько-андроповського мовчання...
Голгофа Чорнобиля...
Стачило б на кількасот літ.

Настав день. І Воскрес Він!
Настав час воскресіння і для України!

Воскресни, наш козацький роде! Воскресни в нащадках
своїх! Бо воскреслому роду — не буде переводу!

Розкидавши каміння нашої історії — збираймо ж, брат-
тя, його заради долі кращої для нашої Батьківщини, во
ім'я славних пращурів — козаків, Когорти Лицарів — Не-
переможених Силою та Духом!

Прочитайте знову сторінки нашої історії!
Хай долі наших Ясновельможних гетьманів
допоможуть вам осмислити її!

Автори

«Особисто знаний ворогами»

ДМИТРО БАЙДА-ВИШНЕВЕЦЬКИЙ
(р. н. невід.—1564)

З-поміж багатьох козацьких ватажків раннього періоду козацької історії чи не найбільшою славою вкрив себе князь Дмитро Вишневецький, що походив з роду князів Гедиміновичів і який на початку 1550-х років заснував замок на острові Мала Хортиця, згуртував навколо нього козаків і цим поклав початок Запорозької Січі. Саме тому його вважають першим козацьким гетьманом.

Ім'я Дмитра Вишневецького, князя із литовської родини, нащадка Гедиміна, васала литовсько-польського короля, хоча й православного за своїм віросповіданням, володаря величезних маєтків на Кременеччині, — вперше згадується в документах 1545 року під час ревізії Кременецького замку. У цей час королівський комісар Лев Патій проводив люстрацію (ревізію) Волинського воєводства. Документи свідчать про те, що князь Дмитро Іванович Вишневецький особисто прибув до міста Кременець, де перебував королівський комісар, і показав, що у Кременецькому повіті він володіє помістями Кушнин, Підгайці, Окнин, Гараж, Камарин, Крутнів і Лопушне. Князь був одним з чотирьох синів Івана Михайловича Вишневецького від його першої дружини Анастасії Семенівни з родини Олізарів.

Як засвідчує «Родословна книга», батько Д. Вишневецького — князь Іван Михайлович з 1533 року був старостою ейшиським і воронянським, з 1536-го — пропойським і чичерським, а з 1541 року — канівським та черкаським. Помер він у 1543 році. Мати — Анастасія Семенівна, дочка Семена Олізаровича і княгині Острозької, сестри князя Костянтина, ревнителя православ'я в Україні, народила чотирьох синів — Сигізмунда, Дмитра, Андрія, Костянтина — і доньку Катерину.

Історик М. Маркевич наводить факт про обрання князя Д. Вишневецького на нетривалий час гетьманом ще у 1513 році. Але відомо, що в цей час з татарами активно боровся дід майбутнього гетьмана — князь Михайло Васильович Вишневецький (1475—1517). У 1512 році він із своїми синами Іваном та Олександром розбив орду під Лопушною. Документи називають кілька сіл, що були в його власності: Кушнин, Підгайці, Окнин, Гараж, Камарин і Лопушне. Однак, як свідчать матеріали розмежування між Литвою і Коронаю Польською, розміри його володінь були більшими. З опису 28 вересня 1546 року дізнаємося про маєтності «Олексинцы властная отчизна и дидызна князей Вишневецких, имение Крутнево, Лопушное, Бобровцы».

Тоді ж, 1546 року, Дмитро Вишневецький у судовому порядку вирішував справу з Чарторийським за якийсь будинок у Вільно, а через рік отримав старостинський уряд у Ворнячині.

У 1548 році князь притягнувся до суду за «заподіяння кривди підданим королеви Бони». І вже після цих «лицарських» пригод у 1550 році Дмитро прибув до Черкас. З 1551 року він — староста канівський та черкаський.

У цей час посилюються татарські навали в Україну, що і заважало освоєнню її території польським магнатством.

Аналіз історичних свідочств того часу показує, що Дмитро Вишневецький був не першим, хто прагнув відбивати напади степової орди. До нього це вже робили Остафій Дашкович, Предслав Лянцкоронський та інші старости на південному пограниччі.

Наприкінці 30-х — на початку 40-х років XVI століття особливо відзначився в боротьбі проти нашестя степової орди староста барський Бернард Претвич. Розповідаючи на сеймі 1550 року про свої походи, він відзначив, що був у них разом з «воеводою Київським Пронським, князем Корецьким, князем Вишневецьким і князем Володимирецьким». Претвич — організатор походів проти татар — 1550 року повідомляв великому князеві литовському Сигізмунду-Августу про Дмитра Вишневецького «як одного з визначніших репрезентантів боротьби з татарами».

Конкретні дані про участь Дмитра Івановича Вишневецького у відсічі чужоземної агресії наводяться в османських «Реєстрах кривд», які надсилалися до польської сто-

лиці. В них і віднаходимо першу згадку про боротьбу князя Дмитра Вишневецького з турками: в період з 8 червня 1548 року по 6 грудня 1549 року він безперервно непокоїв залозу Очаківського замку, який належав тоді Порті. В одній з таких експедицій Вишневецький перебував із «старостою брацлавським князем Богушем Корецьким, старостою барським Бернардом Претвичем, синами гетьмана Миколи Сенявського Ярошем і Миколою». Ці нові факти дають підстави зробити припущення, що Дмитро Вишневецький почав боротьбу з ординськими нападами ще 1538 року, коли його батько організував своїх підданих проти татар і турків. І це цілком імовірно, оскільки на Волині, як заявляли представники місцевої шляхти в 1540 році, «будь єсть або не єсть перемир'є з татари, тогды предся з коня мало зседаєм».

Отже, князь Д. Вишневецький виявив себе непересічною натурою, головними рисами якої були лицарство і молодецтво. Може, саме тому, зіткнувшись із козацькою вольницею, він, як ніде, відчув себе у своєму середовищі. Водночас особиста хоробрість князя, його авантюристична натура припали до душі козакам, вони ладні були йти з ним і проти татар, і проти кого іншого, якщо б він їх покликав.

Обійнявши посаду старости черкаського і канівського, Дмитро Вишневецький за свій головний обов'язок вважав захист південних кордонів держави. Крім того, у Дмитра Вишневецького був особливий рахунок до степових нападників. У 1549 році у полон потрапило все сімейство його двоюрідного брата Федора Вишневецького. Цей факт, до речі, зафіксований і в «Кроніці Марціна Бельського»: «Того року татари в кінці вересня в руських землях великі шкоди вчинили. Замок у Перемирку облягли, в якому князь Вишневецький утриматися не зміг, піддався з дружиною татарам. А коли він із замку вийшов, залишок людей його ще мужньо боронився перед татарами, але татари, приступ учинивши, замочок спалили і всіх у неволю забрали». Про це ж повідомляв у своїй відписці Московський посол до Литви Федір Безобразов.

За думкою деяких дослідників, улітку 1553 року Дмитро Вишневецький, можливо, чимось ображений на короля, перейшов на службу до турецького султана Сулеймана II (Чудового) і разом зі своїм військом перебував у Стамбулі.